

Deloma pa se razkriva neka urojena nav-
ivnost in banalnost, nepoetičnost in neli-
ričnost, starinskost in primitivnost. Iz teh
narodno-psiholoških lastnosti izhaja končno
kljub neenotnemu značaju zbirke soraz-
merno velika nediferenciranost dob in lju-
di, kontinentalna zbirka, izbrana po istem
načelu samo zunanjega časovnega okvira,
morala biti veliko neenotnejša.

Ta oznaka vendar velja zlasti za pravi
angleški del zbirke. Pri čisto enakem je-
ziku je razlika med angleškim in irskim
temeljna, jasnejša od vseh strujnih in gene-
racijskih nasprotij, opazljiva tudi za onega,
kdor ne bi vedel za obstoj dveh različnih
narodnosti. V zbirki angleške lirike ne bi
smelo biti irske, kakor po pravici tudi ni
ameriške. Irska lirika je veliko samostoj-
nejša, manj obrobna, neprimerno poetič-
nejša od resnične angleške, v njej so no-
tranja sozvočja s kontinentalno, še posebej
z nemško in slovansko čuvstvenostjo, torej
tudi bližja. Irec je bil Wilde, ki ga najbrž
zaradi njegove prekašajoče pomembnosti v
zbirki ni, Irec je Yeats, gotovo največji
med zastopanimi. Nujna bi bila potreba iz-
črpnjše posebne knjige in oznake. Strujno
prevladuje v zbirki generacija rojena v
desetletjih 1870—1880, pripada ji nad polo-
vico avtorjev. Ob njej je nekaj desetletje
starejših, skrajna pola pa tvorijo oni, rojeni
okrog 1840—1850 in oni okrog 1890. Splošna
časovna lestvica za obrobno Evropo, n. pr.
za nas, v vodilnih deželah pomaknjena za
20—30 let nazaj, bi bila: najstarejši — re-
alistična, refleksivna poezija, pozna roman-
tika; najmlajši — ekspresionizem, dadaizem,
nadrealizem; vmes — simbolizem, larpur-
lartizem, impresionizem, nova romantika.
Po tej zbirki razen nekaterih izjem Angleži
komaj vzdržujejo korak celo z obrobno
Evropo. Najstarejši presenečajo s čezmerno
naivnostjo, spadajočo v otroške čitanke. V
generaciji 1870—1880 let je močen vpliv
starega, pripovedovalnega izražanja, refle-
ksije, posebno veliko romantike. Pozna ro-
mantika se nalahno, brez praga, preliva v
novo. Kvasu generacije drugod, naznotraj
v človeka poglobljenega, subjektivnega sim-
bolizma, tega najbistvenjega elementa v
razvoju (Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé,
Valéry, George, Rilke, Brežina), skoraj ni
opaziti, pravtako ne čiste oblike impresio-
nizma, ki bi segal v najrahljše barvne in

zvočne odtenke zunanje nature. Ta dva na-
čina se pojavljata čisteje šele pri najmlajših,
a zaradi zakona časovne zaporednosti pri
njih ni najnovejših smeri, revolucionarnega,
sodobnega.

Motivno je v skladu z navedenim ta lirika
preprosta, mnogokrat se naslanja na primi-
tivno ljudsko poezijo. Osrednji, neposredni
motiv ljubenzi do žene — smrti, na ozadju
nature in družbe, je medlo podan; prepriče-
valnejše le pri Ircih (Yeats) po svoji muzi-
kalni otožnosti, pri posameznikih (Lawren-
ce) po resnični strastnosti. Iz polljidskega
izvira pravtako veliko mesto zavzemajoči
motiv domačega kraja. Narava kot samo-
stojen motiv je — razen Ircev — le redkodaj
globlje, vsestransko doživljena, ponavadi
žensko stilizirana v rože, kakor v tihožitju.
Rožam ustreza včasih čudni, polgroteskni
motiv živali, nele od Baudelaireja opevana
mačka, tudi pes, bik, kragulji, svinja, race.
V baladno zaostrenem dogodku pa je ta
angleška lirika najmočnejša (Mew, Chester-
ton, Yeats); tukaj se najbolj uveljavlja njen
tipični udarjajoči, ponavljajoči se ritem,
temna muzikalnost njenih vokalov. Z ome-
jitvijo na čisto angleško liriko gotovo do-
sega v baladnosti knjiga višek. Pesmi z mo-
tivom vojske in etičnim uporom so pogoste,
najbrž od izdajatelja iz političnih vzrokov
izbrane, ker so v ogromni večini starinske
oblike, razumske, suhe. Nasprotno so pesmi
socialno etične vsebine samo od enega
avtorja (Gibson). Kakor smo zgoraj rekli,
so končno o človekovem duhovnem osebnem
svetu, izven neposrednega motiva ljubezni
do žene — smrti, v knjigi samo sledovi.

Knjiga je informativna, ni pa veliko do-
živetje.

Božo Vodušek

**Dynamite, The story of Class
Violence in America.** By Louis Adamic. The
Viking Press, New York, 1931. 437 strani.

Louis Adamič, po rodu Slovenec, je eden
izmed tistih redkih slovenskih izseljencev,
ki so si samostojno utrli pot v tujo književ-
nost in tam svojo izredno nadarjenost po-
kazali in dokazali. Preden preidemo k analizi
knjige, bi želel navesti nekaj pripomb, ki
naj na splošno označijo avtorja in njegovo
delo. Njegovi osebnosti in celotnemu pisate-
ljevanju pa bomo še posvetili poseben
članek.

Bistvena Adamičeva moč je v dovršeni

asimilaciji tuje duševnosti, ki se je izvršila v tako kratkem času in v tako razrvanih okoliščinah, da je vsekakor edinstvena, kolikor poznam izseljence in njih življenje.

Svojo ugotovitev bi lahko potrdil s številnimi dokazi, kar bi pa nas vedlo predaleč. Naj le poudarim nekaj poglavitnih: jezik, (ki je sicer na nekaterih mestih časnikiarski — morda zaradi gradiva, iz katerega je A. črpal), nam razodeva človeka, ki pozna ves njegov ustroj. Adamič je bistro doumel skrajne odtenke anglo-saksonske psihe, kolikor je izražena v abstraktnih pojmi, naduti frazi in pouličnem »slangu«. Drugič je točno dognal odnose med različnimi narodnostmi, ki tvorijo tako čuden amalgam ravno v Ameriki, in na podlagi tega opazovanja vredno pa je, kako je A. razvozlal kega velikega delavskega gibanja prav na to neenotnost njegovih komponent. Občudovanja vredno pa je, kako je A. razvozljaval vsak prepleten dogodek in slehernemu gibanju ostro določil vzroke in posledice. To mu je bilo možno le, ker se je tako točno prilagodil ameriškim razmeram in jih tudi s ameriški očmi motril.

»Dynamite« je slika gigantskega dvoboja med delavskim slojem in kapitalizmom v Ameriki, od njegovih najnežnejših začetkov (ok. 1830) pa do sedanjosti. Delo priča o marljivem raziskavanju mnogih zgodovinskih podatkov in podrobnosti, ki so vse dobro dokumentirane. A. se ne bavi s teoretskim razmotrivanjem gospodarskega položaja v vsaki posamezni dobi, še manj pa s študijem ekonomskih problemov za časa nove industrializacije ali juridičnih spletk velikih procesov po vsakem večjem spopadu. Zato se je trdo držal svojega namena, da nam naslika vso krutost, razdivjanost in zagriženost krvavega dvoboja. Z neko tajno grozo tli in dogoreva vžigalna vrv dinamične bombe — »the stuff«. Prav značilno je za pristnega Amerikanca, da zavrača neplodne teorije različnih organizacij, solzave shode in dolgotrajna pogajanja. Njegovo geslo je: dinamit, orožje. »Ne potrebujemo tečajev o gospodarstvu, marveč o kemiji!« Pozabiti ne smemo, da je bilo delavsko gibanje vse bolj krivočrtno tam, kot pri nas v Evropi. Vročični vzgon tehnike in industrializacije nas že navdajata s slutnjo, da se je moralo v tem groznem diru in pohlepu po bogastvu zgoditi nekaj strašnega.

Že spočetka je skrajnja utilitaristična filozofija — ki še danes toliko vpliva v Ameriki — ponosno prikorakala in mamila ljudstvo, ker pa je v praksi tako prazna, puhla in brez vsake socialne podlage, so se mase že razmeroma zgodaj utrudile in prav kmalu začele vzdihovati po osemurnem delu, po kruhu, po življenju — —

V prvi četrtini 19. stol. je prišlo do majhnih izbruhov, a zadušile so jih kmalu grožnje kapitalističnega biča. Vsaka stavka je bila le »nesramno vedenje«, »hudobno podjetje« in je bila celo proti stari angleški ustavi, ki je bila še pravomočna v Ameriki po revoluciji. Kar je pa seveda najbolj oslabilo položaj delavstva, so bila krdela imigrantov: Ircev, Nemcev, Poljakov itd., ki so preplavljali deželo in se zavezavali industrijalcem za vsako delo, vsak čas, vsak zaslužek. Tu torej ni bilo misliti na koncentracijo delavskih sil v borbi proti izžemajočemu kapitalu in v tem, da spočetka nihče ni mogel strniti delavcev vseh mogočih narodnosti, mentalitet in stremeljenj v enotno moč, tiči najtehtnejši vzrok bednega položaja delavstva in nadmoči kapitala. Ko so začeli kanalizirati obširne pokrajine in polagati prekocelinske tračnice, je mnogo delavcev umrlo za malarijo in drugimi boleznimi. Spravili so jih na kraj in uvažali nove množice »gnoja«, kakor so imenovali nove priseljence. Tu in tam so se delavci zbirali za vstajo. A to je bilo vse krotko in newyorški »Journal of Commerce« se je zadovoljil, da jih je označil kot »neumne in vročeglave tujce«.

Vendar se je okoli 1860—1870 začela uveljavljati neka tajna teroristična organizacija »the Molly Maguires«, ki je zadobila strahovito moč in še danes ponekod nastopa. Namen te tajne družbe je bil: umoriti vsakega krivičnega izžemalca, vsakega priganjača. Člani so morali biti Irci ali pa irskega pokolenja, dobri katoličani in ljudje »dobrega nramnega značaja«. (To bi se marsikomu čudno zdelo in celo ocena A. knjige v znanem tedniku »America« pravi: »Večina mož, ki so pripadali znanim Molly Maguires in številni novejši ekstremisti... so bili krščeni katoličani. Avtor hodi bolj svojo pot, ko poudarja dejstvo, da se Cerkev ne sme nič očitati zaradi njihovih radikalnih prepričanj ali zločinskih dejanj.« Vendar je ta sodba nestvarna in tu se mi zdi potrebno, da za-

stopam avtorjevo stališče. Prvič A. Cerkvi nič ne očita, drugič pa je ta »conscientia erronea« vročekrvnih Ircev zlasti v Ameriki še danes znana. Tlačeni »Molly Maguires« so smatrali boj proti kapitalizmu kot pravo vojno in so uporabljali »omnia media ad finem«. K takemu pojmovanju so jih prisilili strašni ukrepi in nazori kapitalistov, katere najdemo izražene v besedah Yaya Goulda: »Polovico delavstva morem najeti, da ž njo umorim drugo polovico«, ali pa Thomasa Scotta, predsednika železniške družbe v Pensilvaniji: »Dajte delavcem in stavkujočim svinčene krogle v hrano za nekaj dni in videli boste, kako bodo tak kruh uživali!« Temperamentnemu Ircu so bili sistematični umori in eksplozije samobramba ali dovoljeno sredstvo v razredni vojni. Zato tudi ni čutil nenravnosti Machiavellijevega načela. Torej ni nič čudnega, da so na tajnih zborovanjih zločinske naklepe pričenjali z molitvijo, da so člani hodili k maši, spovedi in obhajilu, ne da bi se zavedali greha. Prav v teh izvajanjih se je A. pokazal odličnega opazovalca.

»Molly Maguires« so strahovali precej časa zlasti v bližini pensilvanskih rudnikov. Po svoji moči so bili približno to, kar je »servatis servandis« moderna zločinska tolpa pod voditeljstvom Al Capona ali Jacka Diamonda danes. Prav jedrnato nam je to A. opisal: »Tajna družba Molly Maguires nam predstavlja prve početke nasilja v Ameriki, zlasti delavskega nasilja — racketeering, da rabim besedo, ki je prišla v rabo po l. 1920. Mollies, ki jih je Pensilvanska država obesila okrog leta 1870, smatrajo danes ne samo voditelji in člani nekaterih konservativnih delavskih združenj za heroje. Organizacija Molly Maguires je bila prekinjena začetkom sedemdesetih let, toda duh Molly Maguires, vedno podžigan od brutalnih razmer delavstva v industriji, je tlel dalje skozi osemdeseta in devetdeseta leta prav v naše stoletje in danes stopa s še večjo samozavestjo kot kdajkoli prej.«

Od leta 1877 naprej nastopajo grozovite katastrofe. V tej dobi vlada popolna industrijska in finančna anarhija. Tekmovanje kapitalistov se strašno stopnjuje, strnejo se proti stremljenju proletariata, ki si želi izboljšati položaj z višjo plačo, z osemurnim delom, z odpravo dela žensk in nedoraslih. Zakonodaja je podkupljena. Ustava, višji

sodni svet itd. za kapitaliste nimajo pomena in več kot ironija je izražena v besedah: »...the Federal Government is a Central Office of Big Business«. Na drugi strani pa socializem širi svoje nauke. Stotine nemških socialistov pridejo v U. S. A. po Bismarckovem ukrepu l. 1878. Pripravljajo se na revolucijo s puškami in bombami. Evropski anarhisti (Bakunin, Kropotkin) obračajo svoje oči na »rodovitno« Ameriko. S prihodom Johanna Mosta se razširijo anarhistične ideje Nehajeva in drugih »učiteljev dejanja«. Zanimiva je njihova filozofija: »Uresničujmo neutešljivo željo razdejanja in uničevanja, ki je večni vir novega življenja. Veselje razdiranja je veselje ustvarjanja.« Vžigalna vrvi je dogorela. Haymarket v Chicagu je odmeval od grozne detonacije. Sodni svet, sestojč iz bogatih industrijcev, je obsodil več anarhistov na smrt. (An unprejudiced jury was impossible!) Proces je bil skoroda smešen, a po svoji tragičnosti sličen procesu Sacca in Vanzettija. George B. Shaw, Oscar Wilde, William Borris so prosili za pomilostitev, a zaman.

Organizacija »The Knights of Labor« pod voditeljstvom Gompersa je bila sploh brez moči. Kapitalizem je nastopal še nasilneje in delavstvo, oropano vsakega upanja na rešitev, se je potapljalo v obupu. Velika procesija ubožnih delavskih mas, ki se vleče po ameriških daljeh v Washington, da si tam izprosi vsaj nekaj pravic, je gotovo ena izmed najbolj žalostnih slik v tej knjigi. Ti »Hlapci Jerneji« ne morejo in ne smejo uspeti. Naj navedem še »curiositatis causa« A. opis razkošnega življenja kapitalistov, ob katerem bi se tudi najbolj nasladnemu Epikurejcu ježili lasje. »Priljubljenemu konju so dajali cvetlice in šampanjca; malemu črnemu psičku, ki je nosil diamantno ovratnico v vrednosti \$ 15.000, so nudili razkošen banket. Cigarete so ovijali z bankovci \$ 100. Pri kosilu so gostje odkrivali dragocene črne bisere v ostrigah. Še več manij: človeške »zlate ribe« so plavale v vodnjakih in plesalke so skakale iz velikanskih pogač. Strežaj je v posebnem avtomobilu vozil majhnega psička na svež zrak. Neki newyorški magnat je najel cel odličen orkester, ki je sviral podoknico njegovemu rojencu.«

V kolonijjskih kočah pa beda, obup. Spet je šel tajni klic: »Dynamite... that's the stuff!« Nastopil je Bill Haywood, ki je pri-

pravljaj drugo bombo. A. nam ga mojstrsko naslika: »Bill Haywood* was a he-man, a man of elemental force, with the physical strength of an ox, a big head and a tremendous jaw; hard, direct, immensely resistant, impatient of obstacles, careless, violent, ready and fit to deal blow for blow; a boozier; a son of the bowels of the earth,* to grope his way through years of misery and economic injustice to Socialism, to be touched by its idealism, and become a zealot in its cause.«

S prehodom v XX. stol. se razredni boj izostruje do skrajnosti. Večkrat se delavci združijo v močno stavko, a skoro vselej so poraženi. Vzrok je zlasti v tem, ker je bil ustroj organizacije prešibek; v njej se nahajajo ljudje različnih mentalitet in narodnosti, fonda nimajo. Še je na vrsti nekaj groznih spopadov, eksplozij, umorov, a s tem se brezno med delavstvom in kapitalizmom tem strahoviteje veča. Vojna je napočila, položaj je še bolj obupen. Komaj so strelski jarki izpraznjeni, že se čuje zopet klic: »Izpustite Sacca in Vanzettija!« Ta slučaj je nam vsem dobro znan, a mislim, da nam je A. v juridičnem procesu odkril mnogo spletk, o katerih nismo dosti čuli. Vsekakor pa nam je razodel pristranost zagrizenih aristokratov New Englanda in kos njihove smrtne zavisti do tujca.

V šestem poglavju, ki obsega zadnje desetletje, nam A. govori o novih stremljenjih. Politično in gospodarsko nasilje je odprlo komunizmu vrata na stežaj. Njihovo geslo je: »Bojuj se, ali umri!« A. nam je naštel cel seznam bombnih atentatov, kar kronološko. Prohibicija pa je uvedla nasilne tiho-tapske tolpe. Moderni »gangsterism« se strahotno razširja.

Na tem mestu moramo še nekaj pripomniti k oceni A. knjige, ki jo je prinesel radikalni mesečnik »The Wasp« (julija 1931).

* Bill Haywood je bil mož-korenjak, človek elementarne sile s fizično močjo vola, z veliko glavo in strašnim podbradkom; trd, mož brez ovinkov, neizmerno odporen, mož, ki ni poznal nobene ovire, neskriben, nasilen, pripravljen, da deli udarec za udarcem; pijanec; sin gora, rojen, kakor pravi sam, iz drobovja zemlje, da si utre pot skozi leta bede in gospodarske nepravčnosti do socializma, da bi se ogrel ob njegovih idealih in postal goreč borec za to idejo.«

Pravi namreč, da je A. uvodna beseda, v kateri izjavlja, da je na strani delavstva in da se drži zmerne poti, zapeljiva. Sicer ta ocena ni tako važna, da bi se dlje časa pri njej mudili, ugotavljamo pa, da je sodba tendenciozna. A. se je v prvih štirih poglavjih prav očitno držal zmerne poti. V zadnjih dveh poglavjih pa se je nagnil precej na delavsko stran in z večjim poudarkom proglasil delavsko pravico. To si dosledno razlagamo s tem, da je A. sam doživel dotično fazo in si kot mlad delavec moral v težkih časih in okoliščinah iskati eksistenčno možnost, kar je povzročilo, da je delavsko bedo bolj živo označil.

Zaključek knjige nas še hitro seznani s sedanjim položajem. Hooverjev optimizem učinkuje le še kot uspavalno sredstvo. Grozeče mase brezposelnih se vlečejo po vele-mestnih ulicah in prosijo za kruh. Izgledi so obupni. »What next — more dynamite?«

A. nam je mojstrsko naslikal potek boja. Knjiga je zelo zanimiva in dveletni trud pisatelja, kakor tudi njegova izredna nadarjenost pričata o njeni zrelosti. Znani Burton Rascoe pravi o tej knjigi: »To je velika knjiga, našemu času zelo potrebna knjiga. Toda je še več: edina zgodovina je o postanku in razširitvi nasilja in sabotaže tako na strani kapitala kakor delavstva...« Nam še preostane, da mlademu Adamiču, ki se je s svojim delom tako visoko povzpel in to v tujini, ki nima največ naklonjenosti za tujca, prav iskreno čestitamo. L. Klakočar

LIKOVNA UMETNOST

Mednarodna razstava moderne krščanske umetnosti v Padovi.

Ako bi hoteli vzeti razstavo moderne krščanske umetnosti v Padovi za podlago našemu razmišljanju o razmerju moderne umetnosti do religiozne umetnosti, bi lahko prišli do marsikake napačne sodbe. Saj je bilo vendar z izjemo Poljakov in Nemcev (kjer pa so manjkali ravno najodličnejši mojstri novejšje krščanske umetnosti, kakor L. Corinth, E. Nolde in Barlach, dasi se je ta oddelek izmed vseh skromnih kolekcij skoro najboljše odrezal) zelo malo neitali-